

Marcin Wicha (Polsko)

Varšavský prozaik, esejista, autor knih pro děti a grafik, narozen 1972. Navrhuje obálky knih i časopisů, například prestižní Literatury na Świecie, nebo plakáty. Wichova první esejisticko-autobiografická kniha *Jak jsem přestal mít rád design* (2015) se věnuje dospívání v rodině architekta, který bojuje s komunistickou ošklivostí. Druhá, *Věci, kterých jsem se nezbavil* (polsky 2017, česky v překladu Barbory Kolouchové 2020), obrací pozornost k matce, když po její smrti uspořádává pozůstalost v jejím bytě. Kniha získala nejdůležitější polská literární ocenění – Nike, Paszport Polityki nebo cenu Witolda Gombrowicze.

úryvky z románu *Věci, kterých jsem se nezbavil* přeložila Barbora Kolouchová

úvod

Toto je příběh o věcech. A také o povídání. Respektive – o slovech a předmětech. Rovněž je to kniha o mé matce, tudíž nebude příliš veselá.

Kdysi jsem byl toho názoru, že lidi si pamatujeme do té doby, dokud je můžeme vylíčit. Nyní si myslím, že je tomu naopak: jsou s námi, dokud to neumíme.

Teprve mrtvé vlastníme, máme je zmenšené do jakéhosi obrázku či několika vět. Postavy v pozadí. Teď už je to jasné – byli takoví či makoví. Nyní můžeme veškerý ten vnitřní nepokoj shrnout. Vyjasnit nedůslednosti. Vše definitivně uzavřít. Zapsat výsledek.

Vše si však nepamatuji. Dokud je nemohu vylíčit, stále trochu žiji.

Před čtyřiceti lety – netuším, proč právě tenhle rozhovor mi uvízl v paměti – jsem si jednou stěžoval na jakýsi vzdělávací pořad v Polském rádiu a moje matka pronesla: „Ze všeho v životě se nedá udělat vtipná historka.“ Věděl jsem, že má pravdu. Přesto jsem se o to snažil.

Ve své knize o designu jsem se zmínil o tom, že v našich výtiscích měsíčníku Ty a já chyběly stránky s kuchařskými recepty. Nyní se dozvíte, jak jsem je našel.

psací stroj

Každý den se někam telefonovalo. Na správu domu. Do teplárny. Na vodovody. Řediteli. Vedoucímu. A někdy dokonce komusi, kdo měl na starost technický dozor města, což byla mytická postava – černý pavouk, který měl sto očí sledujících mixážní pulty a monitory. Nejčastěji se však volalo inženýru Šufáčkovi. Obvykle kvůli vodě. Že neteče. Že stříká. Že je studená. Že je rezavá. Že nám voda prosakuje, že máme skvrnu či plíseň. A opět, že teče studená voda. Volalo se, aby ten, kdo měl službu, utáhl přívod. Aby ho povolil. Aby někdo našel správce, opilého namol, který má klíče od kohoutu.

Pod zemí vedly trubky. Občas vylézaly na povrch jako žíly. Pronikaly do budov. Omotávaly nás sítí kapilár. V koupelně byly zakryté kouskem žlutobílé lepenky, aby se pořad nemuselo kopat a opět zdít. Stačilo kryt odsunout a na povrch vylézaly útroby našeho světa. Špatně

položené cihly, rez, zápach ztuchliny, černý prostor a hlasy sousedů. Kolem nás probíhal šplouchající konec světa. Apokalypsa kotelního kamene a zrezivělých trubek. Film Vetřelec byl analogií vodovodní havárie, která trhá zdi a ničí náš zdánlivý klid.

V dětské knize Kde jsi, Cyrile? Viktor Vorošilskij připisuje problémy s vodou existenci entropie. Na podobné téma vznikla také komedie. Existovaly na to písně a skeče. Oblíbeným epizodním hrdinou socialistické kinematografie byl namydlený muž, který se opásaný ručníkem a oslepený šamponem vydá hledat instalatéra (či opilého správce s klíči od kohoutu).

Metafora se naskýtala sama. Na mou matku však nic takového neplatilo. Ona věřila v individuální zodpovědnost. Systém proudil, protékal a práchnivěl, avšak zpoza komunální katastrofy se nořila konkrétní tvář. A to konkrétně obličej inženýra Šufáčka. Inženýr Šufáček byl však nepolapitelný. Řádil v terénu. Trávil čas na schůzích. Chodil si pro instrukce k nadřízenému pracoviště. A nejčastěji zkrátka nezvedal telefon anebo zbaběle vyvěšoval sluchátko.

Někdy mě matka po třetím nepodařeném pokusu pověřila vytáčením čísla. Mnohokrát jsem otočil telefonním ciferníkem. Marně. Obsazeno. Ještě jednou. Obsazeno.

Matka nepřijímala laciná ospravedlnění. Ze zásady nebrala výmluvy typu:

„Snažil jsem se.“

„Dělal jsem, co bylo v mých silách.“

„Chtěl jsem, ale nevyšlo to.“

„Máš se tam dovolat,“ říkala. „Vůbec mě nezajímá, kolikrát jsi to zkusil. Máš se tam dovolat. Neprosila jsem tě o to, abys to zkusil, ale aby ses tam dovolal.“

Zatímco Šufáček, jsem o tom přesvědčen, popíjel kávu ze skleničky, vyplivoval sedlinu a cynicky se usmíval.

Uplynula řada let a pořád ho vidím. Pokaždé když se snažím dovolat na zákaznickou linku banky či do obvodní ambulance. Inženýr se ani trochu nezměnil, má stále stejný oblek i úsměv, přestože můj hovor je dvanáctý v pořadí. Všichni operátoři jsou právě zaneprázdněni, a pokud se ti to nelíbí, zavěs anebo stiskni křížek.

Celá situace nakonec dozněla do písemné formy a matka napsala dopis.

Kap, kap. Míra trpělivosti přetekla. Kap, kap. Dopis ohledně odstávky vody. Elaborát, jenž se týkal protahující se plánované odstávky. Memorandum ve věci roury.

Ručně psaný dopis mé matky obsahoval na sebe navazující zaoblené kličky – slova připomínala protáhlé mraky. Byla jako stopa, již zanechal pták Uličník cestou do Albuquerque.

A proto otec protentokrát vytáhl psací stroj Łuczniak špinavě žluté barvy. Matka vyťukala svůj dopis písmeno po písmenu. Psala zlobně rozvleklým stylem.

Sarkastickým a plným detailů. Špatně napsaná slova křížkovala pomocí zuřivých iksů: xxxxxx.

Měsíc po termínu byl ing. xxxxx Šufáček tak laskav... Byl ochoten nás ujistit, že xxxxx. V telefonickém rozhovoru... V souvislosti s tím, že ing. ... Poněvadž v dohodnutém termínu... V den, na který jsme se dohodli, jsem tři hodiny čekala... Avšak... Přece jen xxxx. Jaké bylo naše překvapení... xxxxxxxxx.

„Proč to píšeš?“ divil jsem se. „Šufáček přece ví, že nám neteče voda.“

„To nevádí,“ odvětila matka.

„On si to, co řekl do telefonu, pamatuje, protože jsi na něj křičela.“

„To nevádí.“

„Tak proč teda?“

„Aby se bál.“

„Proč by se asi tak měl bát?“

„Protože až si takový dopis přečte, bude si myslet, že bych ho mohla poslat do novin.“ Strnul jsem.

„Ty bys ten dopis poslala do novin?“

Četli jsme tehdy Večerní expres.

„Píší tam to samé, ale aspoň je to zábavnější,“ tvrdila matka. Vycházely tam kreslené vtipy. Ilustrátor Gwidon Miklaszewski kreslil varšavskou Sirénku – rozšafnou, povrchní ženu s nosíkem nahoru (v pozadí se objevoval její muž, pokaždé se shovívavým údivem ve tváři). Šovinistická ilustrace byla velká na šíři jednoho sloupku, byl to však sloupek, o který ochudili zprávy z pléna. Hlášení ze zemědělské setby. Kampaně proti výrobě zmetků. Oznámení o úspěších policejních orgánů ve věci stíhání nelegálních tiskáren.

Vedle se v červených rámečcích objevovaly zajímavosti ze světa, pozoruhodné zprávy o japonských robotech, kteří stále lépe zvládají fotbal, a také o kavkazských starcích, již překonali další rekord dlouhověkosti, čímž šli příkladem mladším kolegům z Kremlu. Profesor Fjodorov léčil oči. Čínský zemědělec právě přepsal celou rudou knížku do rozměrů zrnka rýže – nutno dodat výjimečně krásného. Na fotografii byla šedá skvrna, která mohla stejně tak dobře znázorňovat podzimní polní práce či svazky dolarů nalezené ve skrýši zadrženého extremisty.

V Expresu však především vycházel román na pokračování. Detektivka zahraničního autora, anebo to celé mohla být mystifikace a šlo o dílo polského rodáka ukrytého pod cizím pseudonymem.

Děj byl náramně složitý a šlo v něm o nájemného vraha. Ten se řídil zvláštním zaměstnaneckým kodexem: nikdy nezabil svého někdejšího zadavatele. Mnozí boháči si tedy objednávali náhodné vraždy pouze proto, aby si tím zabezpečili svou budoucnost (dodnes nejlepší marketingový model, o jakém jsem kdy slyšel).

V osmdesátých letech jsme s matkou snili o tom, že bychom si toho gaunera najali – zajímalo by mě, za co? – a poslali ho za inženýrem Šufáčkem. Osobně jsem byl toho názoru, že by se cestou také mohl zastavit ve sborovně.

Bylo to ještě dlouho před rozmachem videa, a tak naše temné představy rozvíjely hlavně knihy: „Podsaditý člověk vykopl dveře a odrovnal ho dávkou z kulometu.“ Anebo: „Bezvládné tělo padlo ke zdi pod řadu děr od zkrvavených kulek.“

No ano! Inženýr Šufáček padne k zemi a zcela jistě s sebou stáhne palmu a praporek, přičemž se na tisíc střepů rozbije pohár za účast v závodech energetiků. Ale zabít inženýra stranickým tiskem?

„Vážně to tam pošleš?“ zeptal jsem se překvapeně. Přese všechno by to byl neodpuštělný způsob kolaborace a donašečství. „To neuděláš!“

„Samozřejmě že ne,“ odvětila matka. „Ale Šufáček si bude myslet, že bych to tam mohla

poslat.“

„Tak co kdybys to přepsala ještě jednou, bez těch iksek?“

„Aby viděl, že se snažím?“

A v tu chvíli mi to došlo. Tohle je naše síla. Dokážeme popsat protékající vodu. Nedodržování slibů instalatérů. Zadáme úkol, v tom jsme dobří.

Pošleme je do novin a tam je neprodleně otisknou v rubrice „Dopisy čtenářů“. Kdo by takový hezký dopis neotiskl?

Ach, inženýre Šufáčku. Jak ty se budeš stydět! Celé město si to přečte. Tvoje žena bude polykat slzy. Tvoje děti se hanbou propadnou. Šéf popadne telefon a zcela jistě tě vyhodí z práce a rozmetá tě na cucky, inženýre. A pak si vzpomeneš, žes měl na ulici Madaliínského poslat opraváře. Tolikrát tě prosili, urgovali, a co?

Ted' přiběhneš. Budeš ležet na rohožce. Jenže to už bude pozdě. Dostaneš, co ti patří. Protože to umíme popsat.

poznámka

„A vy jste mu to už řekli?“

„Už dávno,“ pochlubí se matka. „Už si ani nevybavuju, kdy to bylo,“ dodá (ale samozřejmě že si to pamatuje). „Byly mu tenkrát nějaké tři roky a všechno proběhlo naprosto přirozeně.“

Ha! No prosím. Jejich rodiče, moji prarodiče, to nedokázali. A proto celá generace musela získávat informace z nedůvěryhodných zdrojů.

Dozvídali se to od kamarádů venku, v šatně či u klepadla. A nutno dodat, že tyto informace byly často podávány vulgární formou a že byly zbarvené nezdravým vzrušením či senzací. Moji rodiče jsou naštěstí jiní a o vážných tématech se baví otevřeně. Rozhovor sami nezačínají, ale pokud se dítě zeptá, nepropadnou panice a pouze mu srozumitelně a s respektem odpovědí. Svou slovní zásobu přizpůsobí možnostem malého dítěte, přičemž se vyhýbají eufemismům a infantilním zdobnělinám. Žádné vytáčky, vše vysvětlují jasně a otevřeně, aniž by však zabíhali do detailů.

„Projížděli jsme kolem židovského hřbitova a tak nějak to samo vyplynulo.“

„Aha,“ chlapík je plný obdivu.

„Řekla jsem mu, že obě babičky.“

„A ještě jsme k tomu jako trumf přihodili Tuwima,“ chichotá se otec.

Skutečně, Tuwim byl velký trumf. Měli jsme takových trumfů nespočet.

Moji otevření a moderní rodiče mi neskutečně chybějí.

O několik desítek let později moje ovdovělá matka vezme vnučku na jakýsi výroční pochod k památníku ghetta. Kolik toho můžete říct čtyřleté holčičce, aniž byste zabíhali do detailů? Vysvětlí jí, že je to pochod k uctění „Židů, kteří kdysi bydleli ve Varšavě“. Dítě její formulaci způsobně přijme a nebude vyzvídat detaily.

A teprve kolem Umschlagplatzu se zeptá: „A jak je Němci všechny zabili?“

holokaust

Jednoho dne se moje dcera zeptala: „Proč byl holokaust?“

Tak nějak jsem tušil, že tu otázku jednou vysloví, ale proč už nyní? Proč tak brzy?

„Víš,“ začal jsem. „Lidé... Lidé někdy...“

„Lidé?“

„Někteří lidé.“

„Takže to bylo kvůli lidem?“

„Kvůli nim. Ano. Lidé lidem. Respektive. Někdy. Ve skupině. Lidé. Někdy.“

„Za to nemůže meteorit?“

„Meteorit?“

„Nemyslíš si, že dinosauři vyhynuli kvůli meteoritu?“

„No, jasně že kvůli němu.“

Další den jsem to vyprávěl v práci (pracoval jsem v pravicových novinách). Všichni se srdečně smáli a jeden kolega se zeptal: „Ale řekl jsi jí, že Poláci s tím neměli nic společného?“